

Hidvégi Máté

Haris László panorámaképeiről¹

Bevezetés

■ Az ember szellemi teljesítményének területén legalább három olyan ágazat van (nevezhetjük így, botanikai szóval: ágazat), amiben Magyarország világszínvonalú. A matematika, a komolyzene és a fotóművészet. Utóbbiból megemlítek néhány klasszikust, akikről mindenütt beszélnek, bár kívülről nem sokan tudják róluk, hogy magyarok: Moholy-Nagy László, André Kertész, Brassai (Halász Gyula) és Robert Capa. Nem véletlen, hogy a Budapest nevű metropolisz egyik közlekedési és turisztikai csomópontjában, az Andrassy út és a Hősök tere találkozásánál, a Szépművészeti Múzeum Dózsa György úti homlokzatán lévő három óriásplakát egyike Korniss Péter fotókiállítását hirdeti, amely a 2018. év elejéig a Magyar Nemzeti Galériában látható. Van becsülete nálunk a fotográfának. És van a zenének és a matematikának is: repülőterünket Liszt Ferencről neveztük el, és most a matematikus Lovász László a tudományos akadémiánk elnöke. Mindez azt is jelenti, hogy Magyarországon e három sikerágazatban nem könnyű relatíve jelentős teljesítményt felmutatni, mert összehasonlításban is fontos kell legyen az adott pillanatnyi munka éppúgy, mint az életmű egésze, és a nagyszámú kortárs kiválóság között nehéz hozzájuk képest is nagynak lenni. Más szempontból könnyebb e három ágazat magyarországi művelőinek. Hiszen a párhuzamosan alkotó és egymásra figyelő, egymással beszélni tudó kortársak inspirálják egymást. Az egymást ihlető nagy

kortársak közössége az élgárda, avant-garde, a szó eredeti értelmében. Ők tartják fent, őrzik és gazdagítják azt a rájuk bízott szellemi teljesítményt, amiben Magyarország világszínvonalú. Közülük való Haris László.

Haris László 1943. február 9-én született Budapesten. Bátyja, Haris József tanította meg fényképezni. Hatévesen már laborált. Autodidakta módon megtanulta Hevesy Iván többkötetes fototechnikai könyvét. Tizenhárom évesen, az 1956-os forradalom idején történelmi jelentőségű felvételeket készített. Gimnazistaként felvették a MADOMÉ-be, a Magyar Dolgozók Országos Művészfényképező Egyesületébe. 1968-ban a Budapesti Műszaki Egyetemen kitüntetéses okleveles gépészmérnöki diplomát szerzett. Attól kezdve mérnökként és fotósként, később inkább experimentális képzőművészként dolgozott – ezzel kapcsolatban szokás Haris neoavantgárd, ill. koncept-art korszakáról beszélni –, utána alkalmazott fotográfiával (pl. plakátkészítés) foglalkozott és technikai innovációival animációs filmek készítésében is részt vett. A kétezres évek óta fotográfiát tanít az ASA fotóművészeti szabadiskolán. Monográfiája, P. Szabó Ernő a képzőművész és fotós Haris kísérletezői sokarcúságát hangsúlyozza.² Művészetében nemcsak jól megférnek, hanem egymást erősítik is a neoavantgárd műfajok: az absztrakt fotók („metafizikai víziók”³) készítése mellett a balatonboglári kápolnatárlatok közösségi akció-művészete, ami sok innovációt is feltételezett, és a már említett koncept-

art. Egyáltalán, a kísérleti fotó mint vizuális műfaj szélesebb nyilvánossággal való megismertetése is az új utakat járó, új műfajokat felfedező Haris érdeme.⁴ 2001-ben Haris Lászlót Balogh Rudolf-díjjal tüntették ki. 2004–2016 között a Magyar Fotóművészek Szövetsége elnökségi tagja volt. Akadémikus, az MMA rendes tagja. Művei megtalálhatók számos magán- és az összes fontos releváns közgyűjteményben (pl. Magyar Nemzeti Galéria). Alkotóereje töretlen. Ennek bizonyítéka a *Párhuzamos utak* című kiállítása is.

A fénykép képes megmutatni a szabad szemmel észrevehetetlen dolgokat; ebből a mondatból kiindulva, a világ egyik legtisztességesebb embere, Susan Sontag írta, hogy a fénykép megváltoztatja a valóság fogalmát. Erről a más és több valóságról szól az amerikai Kepes György⁵ művészete és művészetelméleti munkássága is. Haris alkotóművészete egyik korszakát Kepes emlékének ajánlotta. „A világ fölfelé és lefelé tartó végtelenségének megnyilvánulásai ezek a szokatlanul nagy méretű ... fotográfiák” – Haris László szavait idézem. Hozzáteszem, hogy a *Párhuzamos utak* című kiállításon is látható, a totális fényképészet határait súroló több idősíkú panorámaképeinek *high definition* részletei is ennek a végtelen, kétirányú hierarchikus struktúrának elemei.

A színház és a film drámaiságát hordozó említett panorámaképek készítésével 2008 óta foglalkozik a művész. „Haris László ebben az időszakban a digitális fotográfia sajátos lehetőségeivel kezdett el foglalkozni, kutatva az új technikák felhasználási módozatait a művészi fotográfiában. Az alkotói folyamatban az új technika helyét és technológiai jelentőségét különleges panorámaképek létrehozásában találta

meg. A különböző helyszíneket és történéseket megörökítő képek a digitális megoldásoknak köszönhetően »ragadnak össze« egyetlen, az időben és térben vándorló panorámaképpé, mely a rögzítés módjának köszönhetően több idősíkot is feldolgoz. A képek létrehozása közben a fényképezőgép egy állványfejen forog és általában 24 felvételtől áll össze a végleges panorámakép. Az expozíciók idő- és térbeli »elmozdulásai« egy képbe sűrítve jelennek meg számunkra egy egészen különleges, független valóságot létrehozva.” (Borbély László, az Artphoto Galéria kurátora értő szavait idéztem.⁶)

Művészetfilozófiai megközelítés

Mark Silverberg amerikai irodalomtörténész a neo-avantgárd elindulása szimbólumaként említi, hogy amikor az 1940-es évek közepén Jackson Pollock olyan vásznanra kezdett festeni, amelyeket nem festőállványra, hanem Long Island-i műterme padlójára erősített, és a szó szoros értelmében belépett a képekbe (Pollock szavai⁷), és „rájött”, miként lehet a festményeket saját teste kiterjesztéseként értelmezni, ezzel valójában „feltalálta” az alkotás folyamatát mint művet, mint festményt (*action-* vagy *process painting*).⁸ Ebben a felfogásban a képzőművészeti alkotás nem tárgy, pontosabban *nemcsak egy tárgy*, amit például falra függesztünk, vagy posztamensre állítunk, hanem egy alkotási folyamat is: a mű létrejöttének története – drámája –, amelynek főszereplője a művész. Talán Makovecz Imre fogalmazta meg legszebben ezt a művészetfilozófiai tételt. A piliscsai egyetemi campusra tervezett Stephaneumra vonatko-

zó egyik ceruzajegyzetében írt egy különös kötőanyagról, amely az épületnek majd értelmet ad végül. Idézem:⁹ „... minden áthatja egymást, *minden egyszerre van*, és semmit sem az okság köt össze, semmi sem »mintha«. Hanem minden az, ami. Csak az események, az emberekkel az építésért az építés közben *megesett és bekövetkezett dráma az, ami szellemi kötőanyagként tartalmaz mindent*. Hogy mi a dráma, hogy köt össze látszólag független elemeket, ha egyik nem következik a másiktól, hanem »okos«, hanem csak úgy jön és lesz egymás után, ez is kérdés.”¹⁰ Haris László több idősíki digitális panorámaképei is a *process art* fenti filozófiai értelmében vett drámák: a képeknek koreográfiájuk van (Haris kifejezése), és létükkel tagadják a tételt, hogy a fotográfia „a pillanat megragadásának eszköze” lenne csupán – írja Orosz István, aki szerint e „hosszú képek” „térbe kihengerített idők”, „a három dimenzió négydimenziós leképezései”.¹¹ A Haris-féle panorámaképek a Pollock által felfedezett és Makovecz által gyönyörűen megfogalmazott művészetfilozófiai elv szerint az elkészítésük történetével azonosak, olyanok – Orosz István kifejezésével – mint az idő, ami szétterül a képeken.

Haris László panorámaképeinek „szellemi kötőanyagáról”

Jegyzeteimben Haris-féle sorsfotóknak neveztem el ezeket a képeket.¹² A sors, az élettörténet, de még egy növényi propagulum sztorija (földre hullik-e a mag, kicsírázik-e, növekszik-e stb.) is gráfelmélettel modellezhető, mert választás-szekvenciákról van szó, amikor sorsról

beszélünk.¹³ Szakma, munkahely, házastárs, lakóhely, gyermekek, barátok... ezek mind választások. Életútunk elágazási pontjaiban választunk: merre tovább. Választásainkból áll össze az a történet, az a matematikailag is leírható sztori, amit sorsnak hívunk. (Azt a kérdést, hogy a sorsunk ott volt-e már a génjeinkben, amikor megfogantunk, vagy esetleg még előbb, a holokausztból a Kasztner-vonattal megmentett Szondi Lipót tudta volna megválaszolni.)

Haris-féle sorsfotó, mert az összetartozás, a magyarsággal való sorsközösség választása a *Homoródmási önarckép Dénes Ibolyával*. A mű létrehozásában Haris fotós tanítványai segítettek. A *Vizsolyi Biblia* című panorámakép is sorsfotográfia. Kérdezhetik, hol a képről a művész? Nézzék meg: ott áll magyar zászlóként a kompozíció jobb oldalán.

Meditáció Márton Áron börtönében. 2017-ben készítette Haris László ezt az erdélyi katolikus vértanú képet a csíkszentdomokosi Márton Áron Múzeumban. Átéltük a megrendültséget, amit a művész – aki mindegyik idősíkon jelen van – érzett a kép készítésekor. A vértanú nevei jól olvashatók. Ott van köztük – hogy e szentekből csak egyet említsek – Macalik Győző, titkosan felszentelt püspök, akit a jilvai börtönben halálra kínoztak, és akinek csontjait lánytestvére hozta el egy zsákban Gyulafehérvárra az 1960-as évek végén, hogy a püspöki kriptában titokban eltemessék. Márton Áronról, a főpapról és emberről sokat tudnék mondani, kezdve azon, hogy a karjában vitt engem. Most csak annyit, hogy úgy gon-

Homoródmási
önarckép
2012

Meditáció
Márton Áron
börtönében
2017

dojjanak a székel Márton Áron püspökre, hogy magyarságáért életfogytiglani börtönre ítélték; a jeruzsálemi Jad Vasem a Világ Igazai közé emelte; és folyamatban van a boldoggá avatása. Azt még megemlítem, hogy VI. Pál pápa miután találkozott Márton Áronnal, kiment az elötérben várakozó kispapokhoz, és azt mondta nekik, tudjanak róla, hogy a püspökük egy szent. Azt is mondta, hogy nem lehet vele (Márton Áronnal) szóba állni a nélkül, hogy az ember könnyekig meg ne hatódnék.¹⁴

A *Vizsolyi Biblia* panorámaképet már említettem. Ám nem állhatom meg, hogy Haris Vizsolyi Biblia-fotói értelmezéséhez, amelyek egyike az 1Kor 13:12-ről szól,¹⁵ és a másika pedig egy felnagyított bibliai *i* betűt ábrázol,¹⁶ ne idézzek Borges Léon Bloy-ról írott nagyszerű esszéjéből (*Tükör által homályosan*¹⁷). Bloyról most csak annyit, hogy zsidó származású volt, katolizált és aszkétaként élt. 1917-ben hunyt el. Korának legnagyobbjai (Huysmans, a Maritain házaspár és Georges Rouault) lelki vezetője volt. Léon Bloy írja: „Most, mint Szent Pál mondja, »per speculum in aenigmate« látunk, azaz szó szerint: »tükör

által homályosan«, s mindaddig nem is látunk másképp, míg Az el nem jő, akit mindenünnen lángok öveznek, s aki mindent felfed majd előttünk. [...] Minden ember azért él e földön, hogy jelképe legyen valaminek, ami azonban előtte ismeretlen, és hogy megalkosson egy szemernyt vagy egy hegyre valót abból a láthatatlan anyagból, amelyből majd Isten városa felépül. [...] A történelem egy hatalmas liturgikus szöveg, amelyben az *i* betűk és a pontok is érnek annyit, mint egy-egy teljes szakasz vagy fejezet...” Bloy megközelítése, mint arra Borges rámutat, anonim módon kabbalisztikus. A kabbalisták ugyanis „úgy gondolták, hogy a Szentlélek sugallatára született mű abszolút értékű szöveg: vagyis olyan írás, melyben a véletlen szerepe nullára tehető”, minden és egyetlen betű is a végtelen értelmet hordozza. Amikor pár hete meglátogattam Haris Lászlót otthonában, láttam, hogy fő helyen vannak kifüggesztve Rákóczy Gizella végtelen alázattal megfestett nagy akvarelljei, amelyeken a színek a Fibonacci számsorozat szabályai szerint rétegződnek. A kortársak által és általam is szentnek tartott Rákóczy Gizella ano-

nim kabbalista volt, ahogyan a bibliai *i* betűt az abszolút értékű szöveg szimbólumává emelő Haris László is az.

A „szellemi kötőanyagról”, a drámáról, ami összetartja a műalkotást, írja Makovecz (előbb idézett ceruzajegyzetnek végén): „Csak úgy érthető ez, ha felajánlásnak fogjuk

fel történetünket, s magunkat.” Gulyás Gyula másfél órás dokumentumfilmjében,¹⁸ amit Haris Lászlóról, a feltaláló művésztől készített, van egy részlet, amiből megértjük, mit jelent a művészet eszközeivel felajánlani magunkat a „láthatatlan Úrnak”. Lakóháza közelében, egy józsefvárosi, Teleki téri, gangos öreg házban Haris összehívta az ott lakó gyermekeket, legyenek ők a szűkebb pátriájáról szóló panorámakép szereplői. Állnak egymás mellett, de úgy, hogy a néző érzi: ezek a kis közösségek egy életen át tarthatnának. Úgy állnak azok a gyerekek egymás mellett azon a végtelen képen, mintha őrzőangyalok lennének, sőt, mintha ők maguk lennének a Jóisten, aki most lejött ide a gyerekek közé. Betöltik a házat. Állnak a folyosókon az egyik emeleten és ugyanők ugyanakkor egy másikon és lent az udvaron, Haris pedig fotózza őket, készíti a több idősíki panorámafelveteleket. A művészettörténet jól ismeri a több idősíki festészeti kompozíciókat, mint amilyen pl. Piero della Francesca arezzói freskóciklusa a Szent Kereszt-legendáról (készült: 1452–1466 között). Haris, a fénykép nyelvén, újrafogalmazza a festészet e régi igazságát. Piero della Francescán kívül hozhattam volna más analógiákat is a múltból. Ám Haris panorámaképe analógiájaként azért is találó az arezzói ciklus, mert – mint arra Vayer Lajos rámutatott¹⁹ –, a képsorozat egyik legmonumentálisabb darabján, amellyel a szentélyhez közeledő hívő biztosan találkozik, „a mindennapi munkájukat végző egyszerű munkás emberek láthatók [...] a mester ezt a humanista szempontot sem hagyta ki...”. Harisnál sem számít más, csak a gyermekek a képen.

< Tükör
által
2009

< Egy jota
2009

A százéves
Teleki tér 3.
2013

A művészet egy bizonyos minőségi szint felett nem tud nem szakrális lenni; (konklúzióként írom Haris László panorámaképeiről). Bár Susan Sontag nem volt vallásos, és meglepődött, hogy barátja, Joseph Brodsky búcsúztatója, amit ideiglenes temetése előtt tartottak Manhattan szívében, római katolikus liturgia szerint történt,²⁰ hiszen Brodsky zsidó volt; de nem is ez számít, mert, Sontaghoz hasonlóan, olyan ember volt, aki munkásságát a másokért való életnek, azaz felajánlásnak tekintette, és ilyenkor az is mindegy, az embertől mi szerinti rítus imáival búcsúzik a világ. Megnyitó beszédemet Susan Sontag szavaival kezdtem, és most egy tőle vett idézettel fejezem be: „Fényképet gyűjteni annyi, mint a világot gyűjteni.”²¹

Gyűjtsenek Haris fotográfiait!

JEGYZETEK

- 1 Haris László *Párhuzamos utak* című kiállítása megnyitóján, a Fészek Művészklubban Budapesten, 2017. október 25-én elhangzott beszéd bővített változata.
- 2 P. SZABÓ Ernő: *Haris László*. Bp., Hungart, 2014
- 3 Ld.: FORGÁCS Éva: *Szilágyi Sándor: Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben 1965–1984* = BUKSZ, 2008, 1. sz., 79–83.
- 4 Ld.: P. Szabó Ernő két könyvéről – *Haris László, és egy kicsi együtt repülés = Fotóművészet*, 2014, 1. sz.
- 5 Kepes György a televíziós személyiség, Kepes András és az internet matematikája egyik megalapozójának tekintett, Abel-díjas Szemerédi Endre feleségének, Kepes Annának nagybátyja volt.
- 6 Ld. <http://eifert.hu/blog/?p=38811>
- 7 „My Painting” (Statement by Jackson Pollock) = *Abstract expressionism: A critical record*. Ed. SHAPIRO, David, SHAPIRO, Cecile. Cambridge University Press, Cambridge Mass, 1990, 356–357.
- 8 SILVERBERG, Mark: *Working in the gap between art and life: Frank O’Hara’s process poems*. = *Neo-Avant-Garde*. Ed. HOPKINS, David, SCHAFFNER, Anna Katharina, Rodopi B. V., Amsterdam – New York NY, 2006, 37–47.
- 9 Kiemelések tőlem, H. M.
- 10 Ld.: HIDVÉGI Máté: *Róma a pilisi dombok alatt. Makovecz piliscsabai Stephaneuma*. = *In virtute spiritus*. A Szent István Akadémia emlékkönyve Paskai László bíboros tiszteletére. Bp., Szent István Társulat, 2003, 183–197.
- 11 Ld.: OROSZ István: *Haris László hosszú képei*. = *Uő. Szent rinocérosz gyermekei*. Bp., Typotex, 2017, 212–214.
- 12 A kiállításon szereplő művek:
Vizsolyi Biblia (Vizsolyi Biblia I), 2009, 60x201 cm, 3/5
Szólítja az Úr Mózes (Vizsolyi Biblia II), 2009, 60x90 cm, 3/5
Itt az vegyed eszedbe (Vizsolyi Biblia III), 2009, 60x90 cm, 3/5
Egy jota (Vizsolyi Biblia IV), képalírás: „Mert bizony mondom néktek, hogy míg az ég és föld elmúlik, egy kis jota vagy pontocska el nem múlik a törvényben, mígnem *abban* minde- nek bételjesítettnek.” (Máté 5.18), 2009, 60x90 cm, 3/5
Tükör által (Vizsolyi Biblia V), képalírás: „Mert mostan látunk tükör által és homályos beszéd által, de akkor szemtől szembe.” (Pál I. Kor.13.12), 2009, 60x90 cm, 3/5
Amen (Vizsolyi Biblia VI), 2009, 60x90 cm, 3/5
Búzaszentelés Csíkszentdomokoson, 2009, 59x291 cm, 1/5
Meditáció Márton Áron börtönében, 2017, 58x271,5 cm, 1/5
Homoródmácsi önarckép, 2012, 50x229,5 cm, 2/5
Homoródmácsi önarckép Dénes Ibolyával, 2012, 50x219 cm, 2/5
A világháborús emlékművet fényképezem, 2014, 42x194 cm, 1/5
Technikailag, a kiállításon szereplő művek – a Búzaszentelés Csíkszentdomokoson kivételével, amely egy giclée nyomat alu-dibondon – digitális fotóknak a művész által készített tintasugaras pigment nyomatai.
- 13 Juhász-Nagy Páltól hallottam az 1970-évek második felében.
- 14 Ld. HIDVÉGI Máté: *Utószó Márton Áron fordításához*. = GUARDINI, Romano: *Az Úr Krisztus* [bev.: RATZINGER, Joseph, ford.: MÁRTON Áron], Bp., Szent István Társulat, 2006, 609–624.
- 15 *Tükör által* (Vizsolyi Biblia V).
- 16 *Egy jota* (Vizsolyi Biblia IV).
- 17 Ld. *Az örökkévalóság története. Esszék*. (Jorge Luis BORGES vál. művei II.), vál., szerk.: SCHOLZ László. Bp., Európa, 1999, 298–303. Az idézett szöveg Scholz László fordítása.
- 18 *Léptékváltás – Haris László portréja*. DVD. Rendezői változat. Az MMA megbízásából készítette GULYÁS Gyula, Bp., 2013
- 19 VAYER Lajos: *A Szent Kereszt elföldelése. Piero della Francesca arezzói freskóciklusának ikonológiája*. = „*Ex invisibilibus visibilia*” – *Emlékkönyv Dávid Katalin professzor asszony 70. születésnapjára*. Szerk. DANKÓ László, SZÉLL Margit, TAKÁCS József, Bp., Pesti Szalon – Ferenczy, 1993, 144–148.
- 20 POLUKHINA, Valentina: *Thirteen ways of looking at Joseph Brodsky*. Boston, Academic Studies Press, Mass., 2008
- 21 SONTAG, Susan: *A fényképezésről*. Ford. NEMES Anna, Bp., Európa, 1981, 9.